

***FOLIA LINGUISTICA ET LITTERARIA –
ČASOPIS ZA NAUKU O JEZIKU I
KNJIŽEVNOSTI
(23)***

**Filološki fakultet, Nikšić
Univerzitet Crne Gore**

**Faculty of Philology, Nikšić
University of Montenegro**

FOLIA LINGUISTICA ET LITTERARIA – Časopis za nauku o jeziku i književnosti
FOLIA LINGUISTICA ET LITTERARIA – Journal of Language and Literary Studies

Izdavač: Institut za jezik i književnost, Filološki fakultet, Nikšić
Publisher: Institute for Language and Literature, Faculty of Philology, Nikšić

Glavni urednik / General Editor: Marija Krivokapić

Uređivački odbor / Board of Editors:

Rossella Abbaticchio, University of Bari
Aleksandra Banjević, University of Montenegro
Nick Ceramella, University for Foreigners of Perugia
Vesna Vukićević Janković, University of Montenegro
Ginette Katz-Roy, Paris West University Nanterre La Défense
Bernhard Kettemann, University of Graz
Jelena Knežević, University of Montenegro
Vlasta Kučič, University of Maribor
Radmila Lazarević, University of Montenegro
Aleksandra Nikčević Batrićević, University of Montenegro
Ana Pejanović, University of Montenegro
Ljiljana Pajović Dujović, University of Montenegro

Sekretar / Secretary:

Jovana Đurčević, University of Montenegro

email:

foliaredakcija@gmail.com

Grafički dizajn / Graphic Design:

Biljana Živković, Studio Mouse

© Filološki fakultet, Nikšić, 2018

HIPERTEKSTUALNOST KAO KOMPARATIVISTIČKI PROBLEM

Branko Tošović, Universität Graz, branko.tosovic@uni-graz.at

UDK 028:004.031/.42

Apstrakt: U uvodom dijelu analize daje se kratko tumačenje hiperteksta, ističu osnovne njegove karakteristike, ukazuje na složenost hipertekstualne strukture i navode osnovni modeli hiperteksta. Kao jedan od najvažnijih aspekata izdvaja se „putovanje“ (navigacija, percepcija, čitanje, interpretacija) po takvom kompleksnom prostoru, koje može biti (a)sinhrono, rekursivno, labirintsko i sl. U nastavku se govori o funkcijama hiperteksta i ukazuje na kriterijume za kategorizaciju, pri čemu se izdvajaju dva osnovna tipa hiperteksta – elektronski i klasični („papirni“). U radu se težište pažnje stavlja na prvi i razlikuju online, offline i online-offline hipertekstovi, te ističe njihova funkcionalnostilska raslojenost. Za predmet analize izabrani su tekstovi srpskih pisaca Milorada Pavića i Slobodana Vladušića, ruskih romanopisaca Viktora Pelevina, Nine Sumire i Andreja Nalina, te poljskog autora Januša Višnjevskog. U različitim nacionalnim sredinama i na poseban način preispituju se konvencije književnog stvaralaštva, poigrava se sa tradicijom i čitaocem, razbijaju ustaljene veze i predstave, narušava uobičajeni način pripovijedanja (linearnost), unose nove dimenzije (interaktivnost, intermedijalnost, hibridnost).

Ključne riječi: hipertekst, hipertekstualnost, model, navigacija, čitanje, online, offline, online-offline, interaktivnost, intermedijalnost.

0. U najužem smislu hipertekst predstavlja objedinjavanje spojnicom (u obliku linka, eksplicitnog i implicitnog) najmanje dvaju tekstova. U širem smislu to je organizacija tekstualnog materijala u obliku prelaza, povezivanja tekstova i njegovih dijelova. U hipertekstu dolazi do kompleksne integracije u kojoj se: (a) narušava, prekida ili zaustavlja linijsko, kontinuirano propovijedanje radi unošenja nove, dodatne informacije, a takođe radi igre ili stvaranja efekta; (b) primarni tekst grana na sekundarne tekstove; (c) pojavljuje aleotorički prelaz (prelaz po izboru korisnika). Kroz takav tekst čitalac se probija birajući ovaj ili onaj pravac u mreži mnogobrojnih unutrašnjih staza koje se ne potčinjavaju jedna drugoj. Pri tome se tekst može dopisati ili završiti po vlastitom nahođenju (pa se javlja više autora), usljed čega nastaje nova kategorija – *čitasac* (*čitalac* + *pisac*).¹

1. Hipertekstualnost se može pretvoriti u ogromnu mrežu kakva je World Wide Web (www) – hipertekstualni sistem koji leži u osnovi interneta. To je osobeni kosmos, galaksija, u kojoj je teoretski sve međusobno povezano. Dati

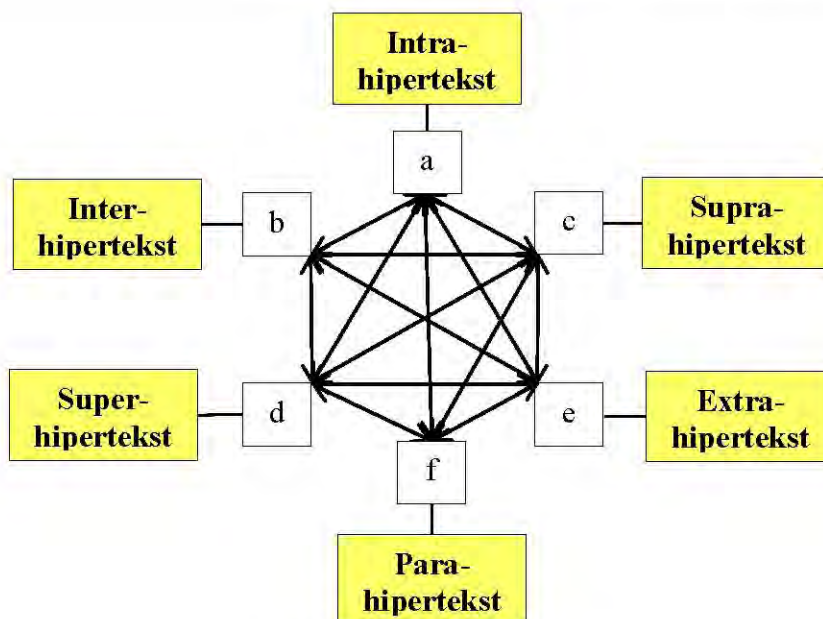
¹ Sličnu kovanicu našli smo na ruskom jeziku u obliku riječi *чисатель*: *читатель* + *писатель* (Лейбов-www).

sistem uklapa se u model korelacionala (Tošović 2001; Tošović 2011) koji obuhvata megasferu svih mogućih interakcija bez zadane linearnosti, obavezne fiksiranosti i nepromjenljivosti maršruta, direktnih puteva, fokusiranja pravaca u jednu tačku, hijerarhije, primarnosti/sekundarnosti, isticanja glavnog i sporednog, nalaženja početka i kraja. U korelacionalu postoje ravnopravni čvorovi i veze pa nastaje eksplozija mogućnosti.² I u hipertekstu pojam centra nije prisutan, tekst se decentralizira i postaje višedimenzijski.

2. Najobičniji model hiperteksta izgleda ovako: tekst^a ↔ hiperlink ↔ tekst^b. Složeniji model pretpostavlja postojanje nekoliko međusobno povezanih tekstova i linkova: tekst^a ↔ hiperlink^a ↔ tekst^b ↔ hiperlink^b ↔ tekst^c ↔ hiperlink^c ↔ tekst^x ↔ hiperlink^x sa višespratnom strukturom: iz površinske informacije jednog nivoa slijedi dubinska informacija drugih nivoa.³ Tako nastaju pojedine potkategorije hiperteksta. U našem modelu to je *intrahipertekst* (fragmenti jednog teksta povezani unutrašnjim linkom, fusnotom, napomenom, prilogom), *interhipertekst* (linkovani tekstovi istog funkcionalnog stila), *suprahipertekst* (linkovani tekstovi različitih funkcionalnih stilova), *superhipertekst* (linkovani online i offline tekstovi), *ekstahipertekst* (linkovani tekstovi i multimedijalni sistemi – audio, video, grafika, ljudski gestovi), *parahipertekst* (linkovani tekstovi i sistemi koji ne pripadaju čovjeku, već životinji, robotu, mašini, vanzemalcima...).

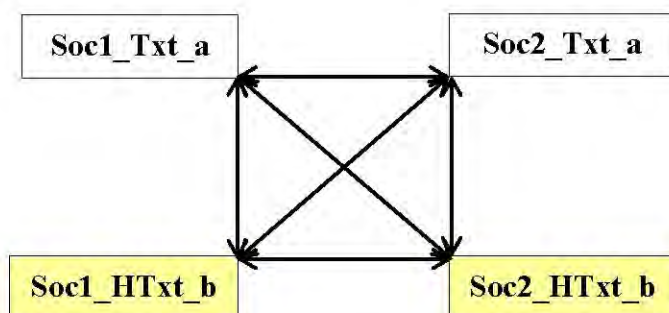
² Drugi kompatibilni/sličan sistem je rizoma: struktura u kojoj nema ni centra, ni početka, ni kraja i u kojoj se pojavljuje mnoštvo račvanja (Делёз/Гваттари-www). Hipertekst je u suštini rizomska pojava.

³ To se može pojednostaviti izdvajanjem samo hiperteksta i njegovih hipertekstova.

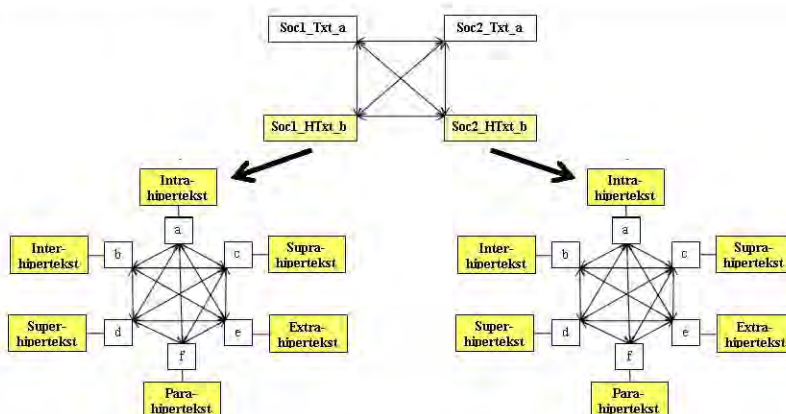
Ilustr. 1. Struktura hiperteksta

Komparativistički model podrazumijeva saodnos hipertekst jedne kulture $\leftrightarrow$ hipertekst druge kulture, s tim što hipertekstu jedne kulture može da odgovara ne hipertekst druge kulture, već samo tekst druge kulture pa nastaju sljedeće kombinacije.

Ilustr. 2. Hipertekst u dva socijuma (dvije kulture): $a/b - c/d$

Objedinjavanjem dvaju navedenih modela nastaje konačan model komparativističke hipertekstualnosti.

Ilustr. 3. Komparativnistička struktura hiperteksta

3. Hipertekst se odlikuje nelinearnošću (ne može se čitati samo s lijeva nadesno ili od početka do kraja), disperzivnošću, interaktivnošću i reverzivnošću. On nema jedan ulaz i jedan izlaz. Često postoji čitav lavirint (usljed čega nastaju zamršena čitanja i interpretacija). Po njemu se može kretati lijevo $\leftrightarrow$ desno, dolje $\leftrightarrow$ gore, u dubinu $\leftrightarrow$ na površinu, pa stoga takva struktura postaje višedimenzionalna. Hipertekst se odlikuje elastičnošću (mogu se dodavati, obnavljati novi linkovi i tekstovi, može se mijenjati forma bez promjene sadržaja), kreolizovanošću (mogu se objedinjavati razbacani, raznorodni elementi), hibridizacijom (mogu se spajati raznorodne strukture).

Kretanje po hipertekstu je osobena ekskurzija bez vodiča (niko ni kim ne upravlja, ne ukazuje se kuda ići, koga tražiti i nalaziti) i kompasa (nema orijentacije tipa sjevera i juga, istoka i zapada pa nerijetko dolazi do dezorijentacije u vremenu i prostoru, korisnik se gubi i zaboravlja od čega je počeo).⁴ Onaj ko ulazi u taj sistem pravi hipertekstualne skokove. Pri tome može (a) da se kreće po dokumentu, (b) da skrolira linearnu strukturu (lista, harmonično prati tekst u jednom pravcu ili u nekoj pravougaonoj oblasti ekrana), (c) da se kreće po drvetu hijerarhijske strukture čvorova i sl. Hipertekst daje mogućnosti korisniku da (a) prelazi po svome nahođenju ili po kodiranom

⁴ Osim slabosti hiperteksta povezane sa problemom navigacije i brze dezorijentacije (naročito ako je u pitanju lavirint), postoji i kognitivno preopterećenje čija je suština u sljedećem: „Zbog eksplozije informacije i stalnih promjena pod uticajem faktora koje odvlače pažnju dolazi do preopterećenja vašeg sistema. Mozak pokušava da štedi energiju usporavajući rad i donošenje odluka. Ponekad osigurač reaguje i sistem u potpunosti ispada iz pogona: vi se više ne možete koncentrisati i donijeti odluku. Ili gubite kontrolu nad sobom. U svakom slučaju udaljavate se od zone koncentracije u kojoj je pažnja najjača. Beskrajni ciklus razdražljivosti postaje uzrok rasijanosti, nepravilnih odluka i socijalne zategnutosti. Rezultat – ne možemo da se koncentrišemo u radu i da razbijemo taj začarani krug“ (МАНН/Фербер-www).

putu sa jedne informacije na drugu, iz osnovnog teksta u drugi, (b) da čita linkovane po bilo kome redosljedu, (c) da formira svoju sižejnu liniju.

4. Putovanje po hipertekstovima je slobodna navigacija, svojevrsna slobodna plovidba. U njoj se nalazi ne samo korisnik već i sam tekst – on takođe odlazi u slobodnu plovidbu i postaje vlasnik Mreže. Autor „gubi“ autorska prava i mogućnost da štiti svoj proizvod od spoljnog uplitanja (promjene, prerade, izopačavanja), da čuva njegovu autentičnost i originalnost (dolazi do depersonalizacije, razvodnjavanja autora, što neki nazivaju smrću autora – Барт 384-391). Nestaje tradicionalni pojam autorstva, a nastaje džezni džemsejšn (Эко2-www).⁵ Tekst dobija nadindividualni karakter. Za prelaz iz jednog tekstualnog prostranstva u drugo nije potrebno mnogo vremena – sve se dešava munjevito: pritiskom na određenu tipku ili pokretanjem miša. Takvo stalno premještanje u prostoru podsjeća na život nomada.⁶ Ali to je samo virtualno putovanje, putovanje sjedeći, na stolici za kompjuterom. To je osobiti oblik deteritorijalizacije (pojam mjesta boravka je relativan i faktički nebitan, a granice između zemalja, regiona, kontinenata postaju razučene i nevidljive). Za navigaciju po hipertekstovima tipična je neodređenost (u potrazi za informacijom otvaraju se najrazličitiji izlazi i korisnik se može naći bilo gdje) i nepredvidljivost (često je teško pretpostaviti kakva informacija dolazi u prozoru koji se otvara, nema fiksiranih, nepromjenljivih maršruta, trajektorija kretanja je nepredvidljiva). Korisnik sam bira kako će čitati tekst: horizontalno, vertikalno... On samostalno razmješta tuđe tekstove pa se pojavljuju različiti smisaoni i interpretacioni putevi.⁷ Veoma važna je mogućnost vraćanja na prethodni tekst, što pružaju tzv. odloženi članci.⁸ U premještanju po hipertekstu određenu ulogu ima presupozicija. Za neke je hipertekstulanost najviši oblik reda, za druge ona stvara pravi kaos, a za treće to je haosmos, kako se izrazio Džejms Džojls.⁹ Hipertekstualna sfera je otvoreni i decentralizovani sistem.

⁵ U muzici džemsejšn (jam session) označava zajedničku, sukcesivnu individualnu i opštu improvizaciju na zadatu temu (muzičari nastupaju bez posebne pripreme i međusobnog dogovora; osim toga, svako od prisutnih može uzeti instrument i svirati).

⁶ O hipertekstualnoj nomadologiji v. Делёз/Гваттари-www. Radi se o koncepciji svijeta koju su predložili Delez i Gvatari, čija je suština u napuštanju ideje čvrste strukture zasnovane na binarnim opozicijama, a takođe na ideji strogog determinizma.

⁷ To se uklapa u koncepciju otvorenog teksta Umberta Eka (Эко-www).

⁸ *Backtracking*, *bektrekking*, *Rückverfolgung* – pretraga sa vraćanjem za jedan korak unazad, vraćanjem na ključne riječi.

⁹ Haosmos je pojam postmodernističke filozofije koji ukazuje na posebno stanje sredine koje se ne određuje jednoznačno ni na planu opozicije kaos – red, ni na planu opozicije smisao – nonsens, ali se odlikuje imanentnim i beskrajinim potencijalom uređivanja (generisanja smisla) bez prisutnog poretka (semantike) – Хаосмос-www. Termin je uveo 1939. Džejms Džojls u eksperimentalnom, mitološkom i komičnom romanu punog neologizama *Parastos za Finegana* (Джойлс, 2000), napisanom u tehnici „bujice svijesti“, koji predstavlja mješavinu beskrajinih kalambura i neologizama na različitim jezicima, što ga čini slabo dostupnim za razumijevanje.

Hipertekst se harmonično uklapa u filozofiju, književnost i epohu postmodernizma, orijentisanih na pluralizam, fragmentarnost, mozaičnost, ironičnost, preuveličavanje, minimiziranje, parodiranje, komizam, intertekstualnost, hibridnost, poigravanje, eksperimentisanje, variranje sižea, odbacivanje unaprijed zadate fabule, dekonstrukciju tekstualne strukture, decentralizaciju, delinearizaciju, parodijsko tretiranje tradicije, brisanje granica između umjetnosti i svakodnevnog života, između književnosti, nauke i filozofije, hiperautorstvo, otvorenost teksta, uvlačenje čitaoca u stvaralački proces.¹⁰ Stoga se može govoriti o mnogobrojnim dodirnim tačkama između epohe postmodernizma i epohe hiperteksta.

5. Hipertekstualnost je svojstvo, karakteristika mreže tekstova koji nastaju (a) voljom pošiljaoca/autora, (b) voljom autora (pošiljaoca) i korisnika (klijenta, recipijenta, primaoca, čitaoca, slušaoca, gledaoca), (c) voljom primaoca. Autor pruža korisniku mogućnost da prekine linearno percipiranje i da napravi digresiju: zađe u drugi tekst, a zatim otvori novi, treći, četvrti... To podsjeća na rusku matrjošku, ali je razlika u tome što je komplet figura u tom suveniru fizički ograničen, sukcesivnost i pravac otvaranja su fiksirani, dok je u hipertekstu broj potencijalnih sekundarnih tekstova gotovo beskrajan (ovo se posebno tiče enciklopedijskih i leksikografskih izdanja).

6. Osnovna funkcija hiperteksta sastoji se u produblivanju, proširivanju i objedinjavanju informacije različitih tekstova. Neki autori izdvajaju funkcije kategorijalno različite, ne razlikujući postupak od strukturnog tipa npr. zamjenu, pozivanje, napomenu i zahtjev.¹¹

¹⁰ O postmodernizmu v. Jovanov 1999; Бабенко 2013; Бранский 1999; Ильин 2001.

¹¹ „Hipertekstualna tehnologija podrazumijeva stvaranje, podršku, proširivanje i prelistavanje teksta datog u obliku mreže. Programi koji podržavaju tu tehnologiju baziraju se na četiri funkcije hiperteksta. To je zamjenjivanje, pozivanje, dodavanje i traženje. Oni su karakteristični samo za dati tip kompjuterskog teksta.

Tako, korišćenje prve funkcije (od navedenih) omogućuje da se prilikom listanja teksta zamijeni bilo koji dio informacije crtežom ili drugim fragmentom teksta. Recimo, umjesto naziva poglavlja može se dati anotacija ili tekst smjestiti u njega.

Druga funkcija je najvažnija. Zahvaljujući njoj mogu se ulančavati informacione mreže u kojoj je i predstavljen takav objekat kao hipertekst. Upravo kroz tu povezanost funkcija moguć je pristup čvorovima koji nisu povezani asocijacijama. U praksi to liči na intencionalno prelistavanje teksta na različitoj dubini i u različitim pravcima. Listati je moguće pomoću miša (u dijaloškom režimu), a takođe pomoću komandi koje automatski filtriraju podatke.

Funkcija napomene djeluje kao standardna notica na marginama, ali pomoću čitavog kompleta izražajnih sredstava svojstvenih savremenim kompjuterima – video fajlova, grafike u boji ili zvučne pratnje. Ova funkcija je reverzibilna. Odnosno, informacija se povezuje sa izdvojenim tekstom, ali ne i obrnuto.

Posljednja funkcija – traženje pomaže da se vrši analiza teksta sa konkretnih pozicija. Podaci povezani sa fragmentom, koji pri tome nisu proizvoljni u odnosu na njega, takođe mogu biti iskorišteni. Proces pretraživanja može biti povezan sa ključnim riječima, prilikom poređenja sa bilo

7. Hipertekst ima složenu strukturu. Nju čine sljedeći elementi:

1) čvorovi (glavni dio, segment sa informacijom, sadržaj – tekst, dio teksta, dio ekrana, posebno izdvojene baze podataka i sl.),

2) veze između čvorova (jednosmjerne, dvosmjerne i raznosmjerne, ponekad u obliku aferentacije – povratne veze),

3) međutekstualni „lijepak“, koji omogućava prelaze, ukrštanja, nelinearno račvanje; takvi su (a) unakrsni linkovi, koji se izdvajaju bojom (plavom) i podvlačenjem ili dolaze u obliku strelice: →, ←, ↔, ↓, ↑, ⇅, (b) sidra (anchor) – jezičke jedinice (riječi, sintagme, rečenice, fragmenti teksta) koje su providne na ekranu i koje ukazuju na početak i/ili kraj veze,

4) mehanizam manipulacije (manipulatori – miš, tastatura, dugme) i automatska povezivanja unutar jednog teksta ili između različitih tekstova,

5) mehanizam čuvanja informacije u obliku grupe fajlova i baza podataka dvaju tipova: a) relacionih, koje predstavljaju zbir tabela povezanih informacijom o objektima određenog tipa (sveukupnost odnosa koji sadrže informaciju koja treba da se čuva u obliku tabela) i (b) objektno orijentisanih (u kojima se podaci modeluju u obliku objekata, njihovih atributa i kategorija),

6) mehanizam pretrage informacija (po ključnim riječima, po korisničkom nalogu), utvrđivanje tajnog ključa, provjera autentičnosti klijenta,

7) mehanizam filtriranja i indeksacije (filteri daju mogućnost da se pravi selekcija rezultata pretrage, a indeksi su spiskovi osvijetljenih riječi, veza i čvorova koji pomažu u nalaženju informacije),

8) mehanizam navigacije (koherentne – kao smisaonog jedinstva), čiji su elementi putevi (navigacione staze, ture, trejlovi, maršrute), frejmovi, meni, markacija (čuvanje tekuće pozicije), odloženi tekst (istorija, bektreking), sižejna linija sa prozorima (interfejs prozora, sistem prozora), sličice, tipke,

9) standardi koji su različiti: a) SGML (Information Processing – Text and Office Systems – Standard Generalized Markup Language) – međunarodni standard ISO/IEC 8879: 1986 za izradu i obilježavanje strukturiranih dokumenata, b) HTML (HyperText Markup Language) – prilog uz jezik SGML, c) HyTime (Hypermedia/Time-based Structuring Language) – međunarodni standard ISO/IEC 10744: 1992 za integrisane otvorene hipermedije (radi se o proširenju SGML, koje omogućuje sistemsko nezavisno predstavljanje hiperlinkova, informacionih adresa, razmještanje informacionih objekata u vremenu i prostoru), d) XML (Extensible Markup Language) – kompleks običnih uslova za primjenu SGML. Da bi se stvorio hipertekst, može se koristiti program

kakvim uzorom ili po djeliteljima, tj. u svim tim slučajevima neophodna znanja se filtriraju iz hiperteksta.

Data funkcija zajedno sa prvom pomaže da se dobiju srezovi polaznog teksta koji su funkcionalno orijentisani. Tj. omogućuje da se strukturira hipertekst polazeći od potreba svakog korisnika“ (Функции гипертекста-www).

za obilježavanje u formatu HTML (HyperText Markup Language) ili prirodnog jezika.

8. Hipertekstovi mogu biti sintagmatski (daju horizontalnu vezu u obliku lanca tekstova) i paradigmatski (pružaju mogućnost vertikalnog kretanja, stvarajući vertikalni niz). Njihovim kombinovanjem nastaje ukrštajuća struktura.¹²

Hipertekst pruža različite mogućnosti čitanja: a) linearno premještanje (čitanje teksta za tekstom po principu naprijed ↔ nazad), b) sinhronijsko premještanje (čitanje po paralelnim linijama), c) rekursivno premještanje (stalno vraćanje na početak: ciklični tekstovi), d) premještanje po lavirintu (ukrštanje tekstova).

9. Postoji niz kriterijuma po kojima se izdvajaju tipovi tekstova.

a) U zavisnosti od toga da li je hipertekst elektronski ili klasični („papirni“) postoje hipertekstovi online, offline i on-offline (spoj online i offline).

U prve spadaju linkom povezani tekstovi koji postoje izvan okvira interneta (štampani hipertekstovi), u druge tekstovi koji punovrijedno funkcionišu samo u Mreži (elektronski, ekranski hipertekstovi), a u treće tekstovi koji prelaze iz online u oflajn prostor i obrnuto. Što se tiče posljednjeg tipa, Milorad Pavić, na primjer, integriše online i offline hipertekstove: njegova štampana verzija romana *Kutija za pisanje* završava se u internetu tekstem *Višnja sa zlatnom košticom* (Pavić4-www):

Višnja sa zlatnom košticom

(Digitalno poglavlje iz romana *Kutija za pisanje*)

„Svaka stvar da bi se jednom čula, mora se dvaput kazati“.

To su, koliko znamo, poslednje reči gospodina Timoteja Medoša.

Meni, iz ere koja nije više njegova era ribe, ostaje samo da nagađam pod kakvim okolnostima je izgovorena ova rečenica u prošlom 20. veku i u prošlom milenijumu. U ono vreme zbunjujuće i protivurečne vesti o sudbini Timoteja Medoša stizale su iz nepouzdatih izvora i bivale sve ređe. Prema jednoj od tih vesti Timotej se nije utopio, nego ga je voda izbacila na kopno. Na uskom jezičku pograničnog pojasa upao je u neku zasedu, zarobljen, kidnapovan, ili na neki treći način primoran da se na izvesno vreme opet nađe u Bosni. Ja ni danas ne znam da li je bio prinuđen da boravi na području koje se tada nalazilo pod muslimanskom, pod hrvatskom, ili pod srpskom vlašću. Lako je ustanovljeno ko je on. I cela dalja priča izgleda kao test kojem je Timotej bio podvrgnut od strane neke poverljive službe. Bilo kako bilo, sve što se

¹² Takav model generiše hipertekst koji se može označiti kao gigatekst, megatekst, supertekst, gigamegatekst, supergigatekst i sl.

sada, posle toliko vremena, može naslutiti o njegovoj daljoj sudbini je sledeće (Pavić4-www).

Takvo objedinjavanje Pavić primjenjuje i u romanu *Zvezdani plašt: Astrološki vodič za neupućene*, čija se glava *Bik i Vaga* može pročitati samo u internetu (Pavić3-www). Ona ovako počinje:

– Bik i Vaga –

razrešujuće poglavlje iz romana

Pred vama je neka vrsta „uradi sam“ horoskopa. Pošto se ovde može birati, najbolje bi bilo da čitateljka počne ovu priču odeljkom „Minotaj mrzi budućnost“, a čitalac odeljkom „Glava na tanjiru...“. Ovde, dakle, postoji ženska i muška mapa čitanja zvezda. Što se kraja tiče, možete sami da ga udesite. Ali, o tom potom.

Nešto slično radi i Slobodan Vladušić u romanu *Mi, izbrisani* (Vladušić 2013):

Mi, izbrisani je krimi roman jedinstvene atmosfere: u njemu se kombinuju elementi američkog film noira odnosno tzv. hard boiled krimi romana koji je proslavio Raymond Chandler, sa neočekivanim štimungom sajber-mistike kakav se do sada verovatno nije pojavio u srpskoj književnosti. Sve to stvara sasvim poseban čitalački ugođaj.

Sem toga, *Mi izbrisani* je i prvi srpski sajber-roman. On to nije samo zato što se u njemu prelivaju cyber-prostor i tzv. realni svet, već i zato što su brojni dodaci romana više ili manje skriveni na sajtu koji ste upravo posetili.

VAŽNA NAPOMENA: Početak i kraj romana *Mi izbrisani* nalazi se unutar korica knjige. To znači da se roman može čitati i bez dodatka sa interneta!

Onima koji žele da se upuste u sajber avanturu posvećena je stranica DLC (downloadable content). Na ovoj stranici moći ćete da 1. novembra, (2013. godine) 1. januara, 1. aprila i 1. oktobra (2014. godine) skinete dodatke romana. (Detaljnije uputstvo skinite ovde)

Ali to nije sve. Posetilac se dolaskom na sajt pretvara u sajber detektiva – ukoliko je pažljiv, na sajtu može da pronade i nešto čega u knjizi nema. To su dva teksta sa zida u sobi M.P-a koji su u romanu samo pomenuti.

Sem toga, na stranici DLC, nalazi se i cyber registar imena. U njemu se nalaze imena ljudi koji se pominju u ovom romanu i adrese izabranih sajtova na kojima čitalac može da dobije osnovne informacije o njima. Vaše je samo da budete online i da kliknete mišem.

Priključite se na roman i kliknite PLAY.

Video-igra počinje (Vladušić-www).

b) Prema informacionim kodovima razlikuju se monomedijalni hipertekstovi, koji se sastoje samo od jezičkog materijala (tekst^a ↔ tekst^b ↔ tekst^c ↔ tekst^x), i multimedijalni, koji predstavljaju sintezu teksta i multimedija u obliku hipermedija (tekst ↔ grafika ↔ formula ↔ audio snimak ↔ video snimak ↔ crtež ↔ karta ↔ pokretna slika ↔ x).

Primjer multimedijalnog hiperteksta je roman Milorada Pavića *Posljednja ljubav u Carigradu* (Pavić 2006^a), čiji je sastavni dio, špil karata za igranje, umetnut u pridžepak knjige.

c) Po načinu navigacije može se izvršiti razgraničenje između jednosmjernih (sa kretanjem samo naprijed i samo nazad),¹³ paralelnih (sinhronijskih)¹⁴ i cikličnih hipertekstova (sa stalnim vraćanjem na početak).

d) Po mjestu čuvanja izdvajaju se klasični, „papirni“ (rječnici, enciklopedije, priručnici i sl.) i elektronski hipertekstovi (na različitim nosiocima memorije tipa kompjutera, laptopa, tableta, mobilnih telefona, smartfonova, DVD, CD, USB, servera, čvorova veze i sl.).¹⁵

e) Po kodu hipertekstovi mogu biti slovni (grafijski) i cifarski (binarni, sastavljeni od kombinacije nula i jedinica).

f) Po funkcionalnostilskim osobinama postoje književnoumjetnički, publicistički, naučni, administrativni i razgovorni hipertekstovi, po funkcionalnostilskim kompleksima sakralni i vojni hipertekstovi, a po međustilskom karakteru reklamni, epistolarni i memoarski hipertekstovi.

10. Na funkcionalnostilskom nivou hipertekstovi dobijaju široku primjenu. Svaki funkcionalni stil koristi ih u svoje ciljeve i u zavisnosti od svoje prirode.

U interakciji stilske obojenosti i karaktera tekstova nastaju dvije osnovne kombinacije.

1) Hipertekst spaja različite tekstove iste funkcionalnostilske vrste: tekst^a funkcionalni stil^a (FS^a) ↔ tekst^b ↔ FS^a ↔ tekst^c ↔ FS^a ↔ tekst^x ↔ FS^a. U takvom hipertekstualnom sistemu tekstovi pripadaju istom FS.¹⁶ Primjer funkcionalnostilski istorodnih online poetskih djela su *Персечения* [Ukrštanja]

¹³ Takav je preovladavajući broj primjera.

¹⁴ Npr., paralelne šizejne linije postoje u *Hazarskom rečniku* Milorada Pavića (Pavić 2006^c), a takođe u paralelnim korpusima.

¹⁵ Prethodnici hiperteksta u elektronskom vidu bile su kartoteke (u sandučićima), a takođe štampana izdanja *Biblije* (imamo u vidu numerisanja knjiga, poglavlja, stihovi, npr. Novi Zavjet sastoji se od 27 knjiga-dijelova, 260 poglavlja, 7.942 stihova i 8.000 hipertekstualnih čvorova), *Talmuda* (koji obiluje obilježavanjima i komentarima), djela Aristotela i dr.

¹⁶ Hiperlink može biti i glavni junak, kao npr. u šaljivom projektu *Don't click here!* (Don't click-www).

Georgija Žerdeva [Георгий Жердев] (Жердев-www).¹⁷ U pjesmi *Рентгеноскопия* [*Rentgenoskopija*] datoga zbornika dva su podvučena stiha linkovana:

Я разложу тебя на свет,
Который медленно струится
Сквозь ребра, легкие, ключицы,
[Рисуя сердца силуэт.](#)

Я разложу тебя на боль, –
Животворящий ликвор тела, –
Что наполняет сердце тенью,
[Неугомонно, как прибор.](#)

И я в тебе найду себя –
На грани контура и тени.
Я – сердца твоего биенье,
И млечный свет, и боль твоя.

Ako se klikne na prvi ([Рисуя сердца силуэт.](#)), otvara se pjesma *Анатомия* [*Anatomija*] sa jednim hiperlinkom.

Рисуя сердца силуэт,
Нам объяснил старик анатом,
Что в целом мире агрегата
Производительнее нет.

Умолкни, сердце, – над тобой
Я ставлю опыт беспримерный:
Я расчленю тебя на нервы.
А ты разделишься – на боль.

Ukoliko se klikne na [Производительнее нет.](#), pojavljuje se treća pjesma – *Анатомия 2* [*Anatomija 2*].

„Производительнее нет?!“ –
Ворчит пузырь мой мочевои. –
„Я тут гоняю день деньской

¹⁷ Autor ih tumači na sljedeći način: „Pred Vama je pokušaj trodimenzionalnog poetskog ciklusa u kome svaka naredna pjesma izaziva neke asocijacije i, u skladu s tim, nove stihove koji se račvaju kao grane jedinstvenog stabla. Ovaj proces može biti neograničen u vremenu i prostoru. *Пересечения* [*Ukrštanja*] predstavljaju samo jedan mali primjer“ (Жердев-www).

Скажите-ка, пузырь-эстет!
Усохни! Сердце – над тобой.

Osim toga, tekstualni kod prati grafijski:

II. 4. Pjesma *Рентгеноскопия* [*Rentgenoskopija*] iz ciklusa *Персечения* [*Ukrštanja*] Georgija Žerdeva

РЕНТГЕНСКОПИЯ

Я разложу тебя на свет,
 Который медленно струится
 Сквозь ребра, легкие, ключицы,
Рисуя сердца силуэт.

Я разложу тебя на боль, -
 Животворящий ликвор тела, -
 Что наполняет сердце тенью,
Неумолимо, как прибой.

И я в тебе найду себя -
 На грани контура и тени.
 Я - сердца твоего биенье,
 И мигачный свет, и боль твою

АНАТОМИЯ

Рисуя сердца силуэт,
 Нам объяснил старик анатом,
 Что в целом мире агрегата
Производительнее нет.

Умолкни, сердце, - над тобой
 Я ставлю опыт беспримерный
 Я расчлению тебя на нервы.
 А ты разделишься - на боль

[Пересечемся?] [Книга отзывов] [Выход]

II. 5. Pjesma *Анатомия* iz ciklusa *Персечения* Георгия Эердева

Tipični predstavnik proznog FS-homogenog hiperteksta je nelinearni roman *Stakleni puž* Milorada Pavića, objavljen u elektronskom obliku u okviru projekta „Rastko“ (Pavić1-www). Nakon kurzivnog teksta u zagradama:

(Čitalac može sam da izabere početak ove priče. Ako čita s kompjutera prva dva poglavlja – „Gospođica Hatčepsut“ i „Gospodin David Senmut, arhitekta“ – lebdeće pred njim naporedo u lažnom elektronskom beskraju i početak priče izabraće klikom miša na jedno od ova dva imena)

slijedi prva račva (Prvo raskršće):

[Gospođica Hatčepsut](#) • [Gospodin David Senmut, arhitekta](#)

Ako se klikne na [Gospođica Hatčepsut](#), pojavljuje se tekst:

Gospođica Hatčepsut, prodavačica u jednoj radnji ženskog rublja, probudila se opet veoma kasno i sa osećajem usamljenosti. Usnila je vrč s dva piska. U njenom snu vino se veza u čvor i u odvojenim mlazevima napuni istovremeno dve čaše.

Kao obično u takvim prilikama kad se osećala usamljena, odmah je znala šta treba da učini. Najpre je bacila pogled na reke. Oblaci tog dana nisu

mogli da premoste vodu. Vijugali su uzvodno duž desne obale Dunava i zajazili vetrove kod ušća Save. Predveče je krenula na posao. Radila je u drugoj smeni i ostajala do duboko u noć. Tog dana kod prodavnice novina na uglu uočila je otmenog gospodina u zimskom kaputu boje crnoga laka. Stala je uz njega, pružila desnom rukom prodavcu pare za novinu, a levom iz gospodinovog desnog džepa zdipila prvu stvar koju je tamo napipala. U tom času prodavac joj je dodao novinu i ona je neopaženo napustila mesto krađe. Gospodin je ušao u kola boje svoga kaputa i nestao [...]

Dati fragment završava se pasusom:

Unutra je ležalo nešto čarobno, čemu ona nije odmah mogla da pogodi namenu. Divan stakleni puž pun srebrnog praha i zaptiven ružičastim voskom s fitiljem na sredini. Bilo je to nešto kao ukrasna sveća. Gospođica Hatčepsut htela da je upali, ali se seti da je u spavaćici, da sedi u radnji i da više nema upaljač.,

za kojim slijedi novi hiperlink u zagradama:

(Ako niste pročitali poglavlje [Gospodin David Senmut, arhitekta](#), idite na to poglavlje. Ako jeste, idite na središnju kopču pod naslovom [Kći koja se mogla zvati Niferure](#)).

I tako do kraja djela.

Link [Gospodin David Senmut, arhitekta](#) otvara novi tekst koji se funkcionalnostilski ne razlikuje od prethodnog:

Toga dana upravo razvedena žena mladoga arhitekta Davida Senmuta oseti se posebno usamljena. Odmah je znala šta treba da učini. Najpre je bacila pogled na reke. Oblaci tog dana nisu mogli da premoste vodu. Vijugali su duž desne obale Dunava idući u suprotnom smeru od njegovog toka i zajazili vetrove kod ušća Save. Bivša gospođa Senmut grozničavim prstima raspakova majušnu kutiju uvijenu u zlatnu hartiju. Unutra je ležalo nešto čarobno, čemu ona, dan ranije tamo u prodavnici kristala gde ga je kupila, nije odmah mogla da pogodi namenu. Divan stakleni puž pun ružičastoga praha i zaptiven ružičastim voskom s fitiljem na sredini. Bilo je to nešto kao ukrasna sveća. Poklon za njenog bivšeg muža. Htede u jedan mah da nešto kao posvetu napiše na ljušturi puža, ali se predomisli. Nije imala poverenja u jezik.

Priča Milorada Pavića *Damaskin* takođe objedinjuje homogene funkcionalnostilske tekstove (književne), ali se ovdje umesto linkovanog fragmenta u zagradama pojavljuje linkovana riječ (Pavić2-www): *Poglavlje prvo: Zidari*.

Dio „Zidari“ ovako počinje:

Jedne godine krajem XVIII veka neki turski skeledžija na Drini, koji je upravo u konjskoj mokraći kuvao kokošija jaja kako bi mu se duže održala, začuđeno je i savesno prebrojao i javio svojim vlastima da je u Srbiju prešlo 800 srpskih zidara i dunđera iz Osata, svih 800 po imenu Jovan. Oni su potom u nekoj vrsti graditeljske pomame krenuli kao poplava na razbojište upravo prohujalog rata između Austrije i Turske. U besprimernom uzletu stekli su se s njima u Podunavlju osećajući velike poslove i zidari iz Karlovaca, Zemuna, Sremske Mitrovice, Novog Sada, Osijeka, Pančeva, Rume, iz belog sveta i s crne ravnice. Ti „indžiniri“, „dunđeri“, „baukinstleri“, „bauhauptmani“, „graditelji i stolari“, „maormajstori“, „mramornici“ danju kupuju mazge pazeći da li one dok pasu i piju koriste svih pet čula, jer inače ne valjaju, a noću sanjaju da stoje na obali jednog iščezlog mora koje u njihovim snovima i dalje šumi i valja talase crnog oranja sa Severa na Jug Panonije udarajući o Beogradski greben.

i završava se:

Jednome od svojih najuglednijih naručilaca, gospodaru Servijskom, Šuvaković je ponudio da na imanju izgradi veštačku pećinu sa kamenom statuom nekog grčkog boga unutra, a drugome, plemenitome gospodaru Nikoliću ot Rudne podigao je pored malog dvorca u novom stilu pomodni park sa antičkim mramornim urnama kraj staza.

– Čemu služe? – pitao je naručilac Šuvakovića.

– Da se u njima skupljaju suze.

– Suze? – zapanjio se Nikolić i najurio Šuvakovića.

Slijedi novi dio:

Poglavlje drugo

RUČAK

Gospodar Nikolics von Rudna, bio je vitez Zlatnog runa, rektor srpskih škola u Oseku i sudija table u Torontalskoj i Sremskoj županiji. Tokom rata s Francuzima i Turcima davao je Austrijskoj carevini beskamatne zajmove, a za sumu od 52.028 forinti kupio je pustaru Rudnu. U privatnom životu gospodar Nikolić bio je osetljiv čovek – pijan čim vidi

čašu, gojio se čim zamisli više od dva jela na stolu. Nije imao muškog poroda, nego jednu kćer po imenu Atilija, koju je dao na škole kao da je muško. Uostalom, Atilijin ded po majci bio je čuveni pedagog Miriewsky, reformator škola u Austriji i Rusiji.,

čiji je kraj ovakav:

– Hoće – uzvрати Atilija ostavljajući klavir. Hitrim pokretom ona zavrtе rukav Damaskinove košulje i na njegovoj podlaktici se ukaza ožiljak u vidu sklopljenog oka.

Prva račva

Treći hram Palata

Po istom principu objedinjuju se tekstovi romana *Zvezdani plašt: Astrološki vodič za neupućene* (Pavić3-www).

2) Hiperlink spaja različite tekstove i različite funkcionalnostilske vrste tekst^a ↔ FS^a ↔ tekst^b ↔ FS^b ↔ tekst^c ↔ FS^c ↔ tekst^x ↔ FS^x. Objedinjene fragmente dvaju različitih funkcionalnih stilova nalazimo u romanu Milorada Pavića *Predeo slikan čajem* (Pavić, 2012^d):

Odmah potom, na jednom od prvih stranica, stoji geografski snimak Brionskog ostrva i snimak istog područja načinjen iz aviona. Ispod toga je sažeti izvod o Brionima rađen (kako navodi arh. Razin) prema nekoj enciklopediji, ali je jasno da i sam vlasnik beležnice unosi ponegde svoje dopune ili napomene: „Brionska ostrva su skupina od dva ostrva i 12 ostrvaca pred zapadnom obalom Istre u Jadranskom moru, od koje ih odvaja Fažanski kanal. Nalaze se na 6,5 kilometara udaljenosti od grada Pule. Najveće ostrvo je Veli Brijun. Kopno je od krečnjaka svetle boje, kamena dosta poroznog i pogodnog za tesanje, pokriveno je slojem masne zemlje crvenice (dosta dobro se peče i može poslužiti kao boja). Temperature imaju ovde malo kolebanje – zimi 5,8°, s proleća 12,5°, leti 22,8° i s jeseni 14,8°. Ostrva su pod bujnim biljnim pokrovom i s dosta vlage u vazduhu, tako da su livade redovno zelene. Brioni su bili naseljeni još 2000 godina pre Hrista, imaju antičke arhitektonske spomenike – dvorac na terasama u zalivu Verige i akvadukt. Prema jednoj legendi preistorijski čovek Brijuna otkrio je baš ovde svoj sutrašnji dan, koji dotle nije postojao u svesti njegovih predaka. Na Brionima je tokom vekova sazdan niz bogomolja i građevina: vizantijski kastrum u zalivu Dobrika, trobrodna bazilika u zalivu Gospe, benediktinski samostan s mozaicima iz VI i VII veka; u srednjem veku podižu se još: kula donžon, kaštel, crkve sv. Germana, sv. Roka, sv. Ante, a privreda je vezana za solane, vinogradarstvo i maslinarstvo, a kasnije i za stočarstvo

i ratarenje. Godine 1893. meranski industrijalac P. Kupelwieser kupio je Brionska ostrva i ovde je palio svoje jučerašnje nedopuštene lule i iz njih pio gorak dim umesto jutarnje kafe. Uz velike troškove (koje su krili od njega) i uz pomoć poznatog bakteriologa R. Koch-a izvršio je sanaciju ostrva i potom podigao prostrane i za ono vreme luksuzne hotele. Pored morskog kupališta na obali uredio je natkriveni bazen sa zagrejanom morskom vodom u koju su pušteni rakovi, da bi se znalo da je voda čista. Uređeno je veliko konjsko trkalište i igralište za golf i tenis. Podmorskom vezom ispod Fažanskog kanala (2 km) dovedena je s istarskog kopna pitka voda. I sve je to pred kraj Drugog svetskog rata srušeno bombama, a posle rata obnovljeno... (Pavić 2012d, 228-229).

Djelo se završava simbiozom dvaju funkcionalnih stilova – književnoumjetničkog i naučnog, čiji je marker „Registar“:

REGISTAR

(Iz praktičnih razloga sve reči u ovaj registar unete su u obliku u kojem su upotrebene u knjizi)

bezbednosti	mati (271)	se (passim)
(248)	misliš (223)	si (passim)
bunarsku kofu	naže se (157)	skamiji (236)
(155)	naopačke (261)	stežeš (266)
vidi (161)	naslonjači (239)	svojoj (passim)
Vitača Razin	nož. (287)	svoju (passim)
(147)	njen (passim)	tada (passim)
vodi. (173)	ove (passim)	tebe (passim)
vodi (163)	ovu (passim)	će (passim)
da (passim)	ona (passim)	u (passim)
držiš (255)	pisaljku (268)	ubica (285)
i (passim)	Potom (130)	ugledaše (198)
igre; (251)	potpunoj (245)	ukazati (163)
izvan (250)	pratilac (197)	uhvati (149)
ili (passim)	pun mesec	čitaš (217)
kakav (184)	(152)	što (passim)
kao (passim)	redove (220)	
kašiku (272)		
knjigu (259)		
lik (166)		
(Pavić 2012d, 397). ¹⁸		

¹⁸ Ovdje se pojavljuju netipične pokazne jedinice tipa *i, ili, se, si, će*.

Dalje slijedi interaktivni segment sa naslovom

PROSTOR KOJI SE USTUPA ČITAOCU
DA UBELEŽI RASPLET ROMANA ILI
REŠENJE OVIH UKRŠTENIH REČI,

nakon čega dolaze dvije prazne stranice i „Rešenje“, ali ono se daje u obliku teksta okrenutog nadolje:

(Potom Vitača Razin uhvati pun mesec u bunarsku kofu i naže se da vidi kakav će se lik ukazati u vodi. I tada ona i njen pratilac ugledaše u vodi tebe, što čitaš ove redove i misliš u svojoj skamiji ili naslonjači da si u potpunoj bezbednosti i izvan igde; tebe, što držiš ovu knjigu naopačke i stežeš svoju pisaljku kao mati kašiku ili ubica nož.) – Pavić 2012d, 401.

РЕШЕЊЕ

(Потом Витача Разин ухвати пун месец у бунарску кофу и наже се да види
какав ће се лик указати у води. И тада она и њен пратилац угледаше у води
тебе, што читаш ове редове и мислиш у својој скамији или наслонјачи да си у
потпуној безбедности и изван игде; тебе, што држиш ову књигу наопачке и
стежеш своју писалјку као мати кашику или убика нож.)

11. Kombinacije nastaju i na ekspresivnom nivou te generišu dva osnovna tipa hiperteksta – homogeni i heterogeni.

a) Ekspresivno homogeni hipertekst obuhvata različite tekstove sa jednom te istom ekspresivnom obojenošću (pozitivnom, negativnom, neutralnom) po shemi: tekst^a ↔ ekspresija^a ↔ tekst^b ↔ ekspresija^a ↔ tekst^c ↔ ekspresija^a ↔ tekst^x ↔ ekspresija^a. U takvom hiperterstualnom sistemu sve tekstove odlikuje ista ekspresivna obojenost (npr. neutralna).¹⁹

b) Ekspresivno heterogeni tekst integriše u sebi različite tekstove i različitu ekspresivnu obojenost – s jedne strane neutralnu, a s druge ironijsku, satiričnu, parodijsku, grotesknu, podrugljivu, pejorativnu, razgovornu, nezvaničnu... po shemi: tekst^a ↔ ekspresija^a ↔ tekst^b ↔ ekspresija^b ↔ tekst^c ↔ ekspresija^c ↔ tekst^x ↔ ekspresija^x. Ovaj hipertekstualni sistem sastoji se od različitih tekstova različite stilske vrijednosti. Ponekad (u prvom redu u čatovima i elektronskoj pošti) na ekspresivnu orijentaciju (početak, nastavak ili kraj) teksta koji se otvara linkom ukazuju posebna sredstva prenošenja/signalizacije emocija – emotikoni (predstavljanje emocije pomoću interpunkcijskih znakova, recimo zagrada) i/ili smajlici (rudimentalne, stilizovane slike ljudskog lica sa osmijehom

¹⁹ Za takvu kombinaciju postoji dosta primjera.

ili bez njega u obliku žutog kruga, po pravilu, sa dvije crne tačke /očima/ i crnom dugom /ustima/).²⁰ To može biti veseli, radosni, tužni, zabrinuti smajlik (☺, ☹, 😊),²¹ a takođe piktogram koji izražava emocije. Postoje neutralni, pozitivni i negativni smajlici, koji ukazuju na različit stepen ispoljavanja emocija:

osmijeh

a^a osmijeh, radost ▶ :-) ▶ =) ▶ :)

a^b zlobni osmijeh ▶ } :- ▶] :->

tuga ▶ :-(▶ =(▶ :(

zamišljenost ili neutralnost ▶ :-|

smijeh

a^a smijeh ▶ :-D ▶ :D

a^b smijeh zatvorenih očiju ▶ XD ▶ xD

a^c zluradi smijeh ▶ >:-D

a^d snažan smijeh, smijeh do suza ▶ :'-) ▶ :'-D

ushićenje ▶ *O* ▶ *_* ▶ **

nezadovoljstvo, zabrinutost ili uvreda ▶ :-/ ▶ :-\

čuđenje

a^a čuđenje ▶ o_O ▶ oO ▶ o.O,

a^b čuđenje (otvorena usta) ▶ :-0 ▶ :O ▶ O:

a^c čuđenje (otvorena usta, raširene oči) ▶ 8-O ▶ =-O

a^d jako čuđenje (spuštena vilica) ▶ :-[]

razočarenje ▶ :-e

zbunjenost ▶ :-[

jako ogorčenje ▶ :-C или :C

jak bijest, gnjev ▶ D-:

izgubljenost ▶ %0

Ovi znakovi emocija koriste se najčešće u novijim književnim djelima. Npr. ispred Epiloga *Виртуального романа* [*Virtu@lnog romana*] Nine Sumire [Нина Сумирэ] na praznoj stranici stoji smajlik ☺ (Сумирэ, 2014: 136).

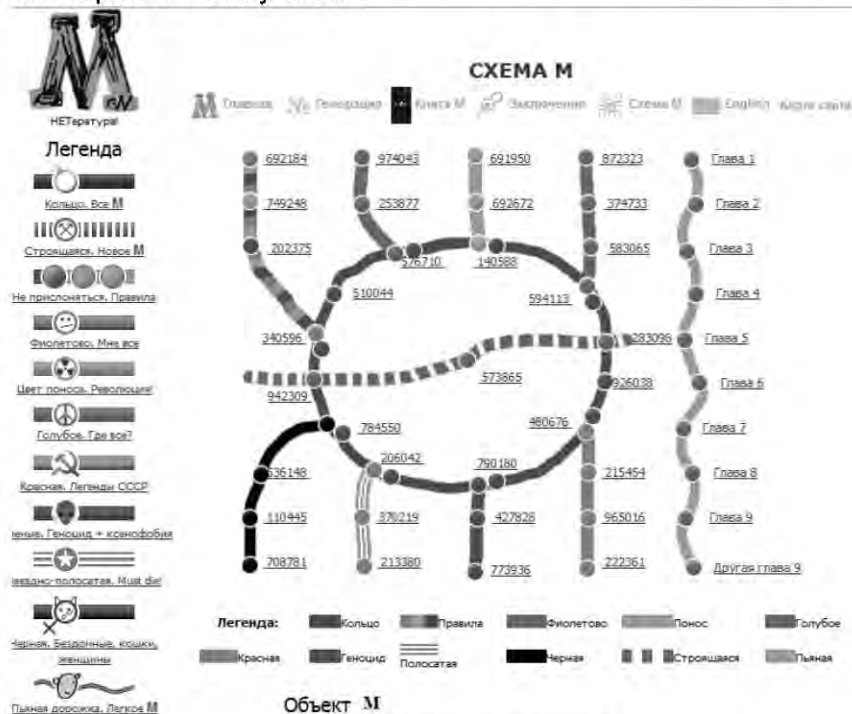
Naslov posljednjeg dijela teksta počinje i završava se istim smajlikom: ☺Послесловие или реальные виртуальные откровения☺, a podnaslovi njime se završavaju: Причины виртуальных романов☺, Научилась☺, Помощь подругам☺, Виртуальный роман с вампиром☺, Диалог в мистических виртуальных романах☺, Виртуальная подружка☺, „Слишком родственная душа“ ☺, „Не мой человек“ ☺, Виртуальная ностальгия☺, Нам это помогло☺ (Сумирэ, 2014: 138–145).

²⁰ V. Эмотикон-www.

²¹ V. Смайлик-www.

U romanu *Шлем ужаса* [*Šljem užasa*] Viktora Pelevina jedan od junaka je *Organizm* (-: (Пелевин, 2014).

Različita ekspresivna obojenost hipertekstova vidljivo se ispoljava u „романе-оливье“ („romanu-olivje“) Andreja Nalina *Книга-М* [*Knjiga-M*] (Книга-М-ww). Osnova djela je shema metroa koja podsjeća na kartu moskovske podzemne željeznice.

Ako se klikne na bilo koji čvor označen brojkom, otvara se prozor sa tekstom. Npr. čvor 692184 predstavlja ključ za ulazak u hipertekst sa stilski različitim fragmentima:

II. 7. Nastavak romana *M–Книга*

Sam autor²² objašnjava tu raznovrsnost:

а) После теракта в метро те, кому положено, разбирают документы, оставшиеся от одного пассажира, с целью определения его личности. Документы – это клочки его записной книжки и просто книжки, которую он читал. В общем, своего рода записки покойника. Причем, очевидно сумасшедшего.

²² Umjesto imena, prezimena i imena po ocu stoji samo: *Автор N* (это – „номер“, так что, может быть, и №) [Autor N (to je „broj“, tako da je možda i Br.]. Ali radi se o Andreju Nalinu, koji je objavio štampanu verziju pod naslovom *всеМне* [SvimaSve]: „Satirički aforizmi i dijalozi, minijature crte i citati filozofa koji nikada nisu postojali nanizani su na sižejne ‘grane’ objedinjene opštim pojmom ‘Metroa’“. Od 2004. ovi ‘fragmenti’ skupljaju se na sajtu andrenalin.ru u okviru hirovitog sižea ‘romana misli’. Smiješno i strašno, paradoksalno i duboko, apsurdno i aktuelno – sve se to nalazi u hiljadama fragmenata ‘M’” (Налин-www).

b) Записи господина N (или №) касаются нескольких навязчивых идей: установления новых правил пешеходного движения, того, какие бабы сволочи, Америки, грядущей революции, величия СССР, опасности инопланетного вторжения... Типичный маниакально-депрессивный психоз, МДП.

с) Книжка, которую читал N, тоже еще та. Роман „Ветер“ работавшего в Москве французского журналиста Андре Налина написан в традиции теории заговора: в связи с очередным кризисом правящей элиты осуществляется применение климатического оружия на собственной территории, и Москву сдувает очень сильным ветром (к счастью, москвичи успевают спрятаться в метро, где находят прекрасные подземные города и начинают новую счастливую жизнь). От книжки после взрыва осталось совсем мало, и даже этот сюжет почти не просматривается.

d) В принципе, к концу идет сближение двух сюжетных линий, но тут автор погибает (Книга-M-www).

12. Posebna vrsta hiperteksta nastaje u tzv. mejlovskoj prozi (prozi koja se piše u obliku e-majla ili se oponaša prepiska elektronskim putem). Njen naizrazitiji predstavnik je Januš Višnejvski i njegov *Triptih: Usamljenost u mreži* (Вишневский, 2014). Ovaj roman je sastavljen od jedanaest dijelova u čijem naslovima se nalazi samo znak elektronske pošte i brojka: @1, @2, @3... U pripovijedanju učestvuju dva lika – On i Ona, koji od početka do kraja razmjenjuju poruke.

13. U analizi su induktivnom metodom (na osnovu primjera iz srpske, ruske i poljske književnosti) izdvojena specifična obilježja i pojedini tipovi hipertekstova te razrađen njihov opšti model. Na njegovoj osnovi stvoren je komparativistički model, ali zbog ograničenog prostora nije bilo moguće da se on dublje razmotri i opiše. Analiza pokazuje da elektronski hipertekst postaje sve zastupljeniji u slovenskoj književnosti, da se u njima eksperimentiše sa novim hipertekstualnim postupcima i strukturama i da postoje osjetne podudarnosti u izbor građe, pristupu i rezultatima.

Literatura:

- Don't click-www: *Don't click here!* // <http://www.zhurnal.ru/dont/>. 01. 12. 2016.
- Jovanov, Svetislav. *Rečnik postmoderne: sa uputstvima za radoznale čitaoce*. Beograd: Geopoetika, 1999.
- Pavić, Milorad. *Zvezdani plašt: astrološki vodič za neupućene*. Beograd: Dereta, 2006^b.
- Pavić, Milorad. *Hazarski rečnik*. Beograd: Dereta, 2006^c.
- Pavić, Milorad. *Predeo slikan čajem*. Beograd: Plato Books, 2012^d.
- Pavić1-www: Pavić, Milorad. *Stakleni puž: Pretpraznička povest*. Projekat Rastko. <<http://www.rastko.rs/knjizevnost/pavic/puz/index.html>> 25. 12. 2016.
- Pavić2-www: Pavić, Milorad. *Damask: Priča za kompjuter i šestar*. Projekat Rastko – <<http://www.rastko.rs/knjizevnost/pavic/damaskin/index.html>> 25. 12. 2016.
- Pavić3-www: Pavić, Milorad. *Zvezdani plašt: Astrološki vodič za neupućene*. Projekat Rastko – <http://www.rastko.rs/knjizevnost/pavic/bikivaga/index_c.html> 25. 12. 2016.
- Pavić4-www: Pavić, Milorad. *Višnja sa zlatnom košticom*. Projekat Rastko – <<http://www.khazars.com/visnjasazlatnomkosticom>> 25. 12. 2016.
- Tošović, Branko. *Korelaciona sintaksa. Projekcional*. Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität, 2001.
- Тошович, Бранко. *Корреляционная грамматика сербского, хорватского и бошняцкого языков: Часть I: Фонетика – Фонология – Просодия*. – Москва: Языки славянской культуры, 2011.
- Vladušić, Slobodan. *Mi, izbrisani: video igra*. Beograd: Laguna, 2013.
- Vladušić-www: *Mi, izbrisani*. <<http://slobodanvladusic.net/mi-izbrisani>> 10. 01. 2015.
- XML1-www: *XML*. <<http://www.oasis-open.org/cover/xml.html>> 17. 01. 2016.
- Бабенко, Н. Г. *Язык и поэтика русской прозы в эпоху постмодерна*. Москва: Книжный дом „Либроком“. 2013.
- Барт, Рональд. „Смерть автора“. Барт, Рональд. *Избранные работы: Семиотика. Поэтика*. – Москва, 1994, 384–391.
- Бранский, В. П. „Социальная синергетика как постмодернистская философия истории“. *Общественные науки и современность* 6 (1999), Москва, 117–124.
- Вишневский, Я. Л. *Триптих: Одиночество в Сети* / Перевод с польского Л. Цывяна, Ю. Чайникова. – Санкт-Петербург: Азбука – Азбука-Аттикус, 2014. Original: Wiśniewski, Janusz Leon. *S@motność w sieci*. Tryptyk, 2004.
- Делёз/Гваттари-www: Делёз, Жиль; Гваттари, Феликс. *Ризома („Тысяча плато“, глава первая)*. Делёз, Жиль; Гваттари, Феликс. *Капитализм и*

- шизофрения: <http://www.situation.ru/app/j_art_1023.htm> 15. 12. 2016.
- Джойс, Джеймс. *Уэйн Финнеганов* / Переложение Анри Волохонского. Тверь: Kolonna Publications, 2000. Подлинник Joyce, James. *Finnegans Wake*, 1939.
- Жердев-www: Жердев, Георгий. *Пересечения*. <<http://www.netslova.ru/zherdev/pere/old/start.htm>> 01. 12. 2016.
- Ильин, И. П. *Постмодернизм: Словарь терминов*. Москва: ИНИОН РАН (отдел литературоведения) – Intrada, 2001.
- Книга-М-www: *Книга-М*. <<http://www.andrenalin.ru/shema.html>> 10. 01. 2016.
- Лейбов-www: Лейбов, Роман. *Роман. Учёные забавы Романа Лейбова*. <http://www.cs.ut.ee/~roman_l/hyperfiction/> 04. 12. 2014
- Манн/Фербер-www: Манн, Иванов и Фербер. *Когнитивная перезагрузка*. <<https://plus.google.com/107104048525348436755/posts/VDf3oMRUYMK>> 15. 12. 2016.
- Налин, Андрей. *всеМвсе*. Москва: Маска, 2010.
- Налин-www: Налин, Андрей. *всеМвсе*. <<http://www.livelib.ru/book/1000456255>> 17. 01. 2015.
- Пелевин, В. О. *Шлем ужаса: Миф о Тесее и Минотавре*. Москва: Эксмо, 2014.
- Смайлик-www: *Смайлик*. <<https://ru.wikipedia.org/wiki/Смайлик>> 11. 01. 2015.
- Сумирэ, Нина. *Виртуальный роман. RU*. Новосибирск: Манускрипт, 2014.
- Функции гипертекста-www: *Гипертекст. Что это такое?* <<http://www.brightweb.ru/interesting/43.html>> 10. 11. 2016.
- Хаосмос-www: *Хаосмос*. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/history_of_philosophy/ХАОСМОС> 15. 12. 2016.
- Эко2-www: Эко, Умберто. *Открытое* произведение. <http://yanko.lib.ru/books/cultur/eco-otkrutoe_proizvedenie-8l.pdf> 05. 12. 2016.
- Эмотикон-www: *Эмотикон*. <<https://ru.wikipedia.org/wiki/Эмотикон>> 11. 01. 2016.

DIE HYPERTEXTUALITÄT ALS KOMPARATIVISTISCHE FRAGESTELLUNG

Als Einführung zur vorgenommenen Analyse werden eine kurze Erläuterung des Hypertextes und grundlegende Merkmale der Hypertextualität erwähnt, die Komplexität der hypertextuellen Struktur dargestellt und das Model des Hypertextes präsentiert. Als einer der wichtigsten Aspekte wird die „Reise“ (Navigation, Wahrnehmung, Lesen, Interpretation) durch diesen

komplexen Raum beschrieben, die synchron, rekursiv, labyrinthartig u. a. erfolgen kann. In weiterer Folge werden die Funktionen des Hypertextes beschrieben, und es wird auf Kriterien für dessen Kategorisierung verwiesen, wobei zwei grundlegenden Typen von Hypertexten erhoben wurden: elektronische und klassische („Papierhypertexte“). Ein besonderer Akzent der Analyse differenziert Online-, Offline- und Online-Offline-Hypertextualität und hebt deren funktional-stilistische Differenzierung hervor.

Im zentralen Teil der Analyse werden komparativistische Aspekte der Online-, Offline- und Online-Offline-Hypertextualität betrachtet. Als Gegenstand der Untersuchung dienen ausgewählte Texte der serbischen Literaten Milorad Pavić und Slobodan Vladošić, des russischen Schriftstellers Viktor Pelevin, Andrej Nalin und Nina Sumire, sowie des polnischen Autor Janusz Wiśniewski.

Stichwörter: Hypertext, Hypertextualität, Modell, Navigation, Lesen, Online-, Offline- und Online-Offline, Interaktivität, Intermedialität.